

správná mínění. Také se často uvádí určitá chronologie, kde je datování jen aproximativní. Přidán je slovníček řeckých jmen a termínů, širšímu čtenářstvu méně známých (105–109). Vysvětlena jsou na př. i slova heros, mythologie, sfinx a j., ale není objasněn na př. termín svastika, triglyf, metopa a j. Používání knihy by prospěl index jmen, po případě i věcný. Autor je au courant stavu dnešního badání keramografického, jak svědčí hojný výběr bibliografický s literaturou většinou z posledních desetiletí a z doby nejnovejší, a podává dobrý syntetický obraz významného úseku vývoje řecké vázové malby, i když ne ucelený.

Naše starší práce o řecké keramice nebyla provázena ilustracemi, F. kniha má 227 obrazů na křídlových tabulkách. Nakladatelství nešetřilo v obrazovém vybavení knihy a zasluhuje uznání. Bylo snad možno podati některou ukázkou v barvách. Repertoár řecké keramiky, hojný, pestrý a znale vybraný, s množstvím detailních záběrů, se opírá o předlohy většinou dobré kvality, jejichž reprodukce je z největší části zdařilá. Méně uspokojují obr. 63, 108, 111, 114, 119, 129–133, 135, 136, 147, 149, 150, 155, 159, 162, 171, 182, 183, 191, 195, 202–204, 206, 220, 223, 224, 226. V textu doprovází výklad 15 obrazů provedených kresbou. Měřitko zmenšení ani velikost nádob uvedena není.

Je třeba upozorniti ještě na menší závady, opominutí, nedostatky, nepřesnosti i omyly a na jazykové prohřešky: Panathenajské vázy nelze sledovati hluboko do doby hellenistické (40). Heraldické postavení zvířat v protokorintské keramice nemá jen obdoby v umění orientu, ale přímo vzor. Prototyp ionské hlavice lze sotva spojovati v souvislost s podáním motivu na keramice (30). Některá konvenční označení malířů zůstala bez vysvětlující poznámky (malíř Saburovský, hostonské fialy, tymbu a j.). Není jasno, v kterém chrámovém štítě došlo k využití výsledků prostorového podání, dosažených v malbě (77). Zní upřílišně věta, že se v době Perikleově buduje „velký počet nejrůznějších staveb, chrámů a jiných památníků“ (76). O Polyfemovi se praví, že byl zabít Odysseem (109). Nadsázkou je tvrzení, že výtvarné umění sdílí pohrdání, jímž Řekové zahrnovali tělesnou práci (8). Mám pochybnosti, že kresby na vázách dávají „přímou představu“ o kreshě velkého malířství (8).

Legenda k pyxidě obr. 106 uvádí malíře „C“, v textu (39) se však mluví o malíři korinthisujícím. Chybná je věta o Kroisovi (63): „Po porážce Peršanů“ m. od Peršanů, r. 456 m. 546. Také v legendě k obr. 207–208 je r. 550 m. 450. Nejasně se praví o nápisech, že „označují celek zobrazení scény“ (14). Omylem je obr. 196–199 označen jako dílo malíře Penthesiley (76), obr. 193 je omylem připsán Makronovi (83). Neobvyklé je spojení lutroforos hydrie (113 k obr. 48–49). Třeba opravit rhodomilétský na rhodskomilétský (16 a obr. 91–96), váza François na Françoisova (obr. 108, str. 114), himathion na himation (42), Klytaimnestra na Klytaimestra (32, 107), Epikletos na Epiketos (59), Meinada na Mainada (107), kater na krater (116), Eufonios na Eufronios (58), na str. 175 odkaz na obr. 182–183 m. 180, na str. 176 obr. 196–199, m. 190–191, na str. 85 obr. 220 m. 223, na str. 33 obr. 85 m. 89. Opomínáno je skloňování některých řeckých jmen, na př. Athena, Niobe, Melpomene, Andromache a j.

Tento přehledný obraz značné části vývoje řecké keramiky poslouží dobře jako úvod do druhu artefaktů řeckého odkazu, který patří k nejcejnějším svou originalitou a množstvím. Přispěje i k poznání antického života, jak se reflektuje ve vázových obrazech. Vzhledem k hodnotám Frelovy knihy může po ní sáhnouti každý, kdo má zájem o antickou keramiku.

Gabriel Hejzlar

Borys Łapicki: Poglądy prawne niewolników i proletariuszy rzymskich. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Wydział II (Societas scientiarum Lodziensis, sectio II), Nr 17. Łódź 1955. Stran 241.

Autor si vybral za předmět této své studie, jejíž podtitul je Studium historyczne na tle bazy gospodarczej i antagonizmów klasowych, námět nelehký. Podle stavu pramenů je obtížné poznat blíže již právní názory římských proletářů, a pokud jde o otroky, je ta otázka o to těžší, že se nám hned vybaví myšlenka, zda jsme vůbec s to ji řešit. Není proto divu, že nebylo toto thema v odborné literatuře dosud zpracováno.

Po úvodu, v němž pojednává autor hlavně o své pracovní metodě (str. 7–22), následuje výklad o právních názorech otroků (str. 23–153) a pak o právních názorech proletářů (str. 154–213). Oba tyto výklady jsou rozděleny na dvě části; první se týká období republiky, druhá principátu. Dále pojednává autor poměrně stručně o vzájemných vztazích otroků a proletářů (str. 214–218) a poté uvádí některé své závěry (str. 219–228). Na konci knihy je ruské a francouzské resumé (str. 229–241).

Rozvoj výrobních sil římského zemědělství byl podle Łapického zdrojem římského imperialismu. Vádkami získávají Římané jak novou půdu — ager publicus, tak pracovní síly —

zotročené zajatce. Vznikají latifundie, a to vše podmiňuje změny v ideologické nadstavbě. Otroci, kteří pocházejí většinou z ciziny, jsou přezíráni, je to „res“, „instrumentum animale et vocale“. Avšak otrokova vlast neuznává otroctví svých občanů za zákonitě, a ani pro zotročené zajatce není jejich stav „iusta servitus“, nýbrž „iniuria“. Vůči svému pánu zůstávají tito otroci stále nepřáteli, a tento poměr je pro otrokáře stálou hrozbou — terror servilis.

Třídní boj otroků s jejich pány má různé formy. Předně je to útěk, jehož motiv se neliší od touhy po svobodě, typické pro všechna divoká zvířata a ptáky. Pro pány je však útěk otroka zločinem. Také vražda pána prý není v očích otroka právním přestupkem, poněvadž je to zabít nepřítel, avšak s hlediska vládnoucí třídy je zabít hospodáře (pater familias) otcovraždou — parricidium. Povstání otroků nehodnotí proto autor jako společenskou revoluci ani jako revoluční hnutí, nýbrž jako válku s římským imperialismem. Pro otroky jsou to „bella externa, iusta et pia“, pro pány je to „scelus“, „latrocinium“. Ideologie vzhrouřených otroků nebyla revoluční, protože nebyla zaměřena proti vlastní podstatě otrokářského řádu. Byl to boj proti Římu. Politicky se otroci klonili k theokratické monarchii a snili o zlatém věku slunečného království.

Za principátu se složení otroků značně změnilo. Ubylo zajatců, a naopak byli stále početnější vernae. Jejich páni byli k nim zpravidla mírnější, uznávali v nich lidské bytosti a poskytovali jim jistou volnost. S rozvojem kolonátu dostávají otroci stále častěji peculium, a tak se fakticky mění i jejich právní postavení. Nové poměry změnily do značné míry i vztahy otroků k pánům. Přitom však pociťují otroci své postavení stále jako příkoří a často trpí krutostí svých pánů (saevitia dominorum). I když zůstává „tyrannicidium“ a útěk dále formou třídního boje, přece se úsilí otroků mění. Poněvadž se většinou narodili v domě svého pána, touží po svobodě v té zemi, v níž otročí; jejich cílem je tedy manumissio.

Proletarii byli římscí občané, jimž se nedostávalo majetku potřebného k získání všech občanských práv. Římské výboje vedly k prospěchu jen bohatých vrstev, kdežto proletáři z nich valného užítku neměli. V jejich ideologii měl proto nemalou úlohu požadavek majetkového vyrovnání. Proto bojovali o prosazení nových agrárních zákonů, o tabulae novae a leges frumentariae. K republikánské ústavě neměli vřelého vztahu, neboť to byla oligarchie — dominatio paucorum. Také k námezdní práci neměli kladný poměr; pokládali totiž za čestné pracovat jen na vlastním pozemku. Naopak vládnoucí třída se snažila proletáře přesvědčit, že práce je jejich povinností.

Za principátu se počet svobodně chudiny nesnížil, nýbrž ještě zvýšil, a zvětšily se i frumentace. Mnoho svobodných lidí pracovalo ovšem jako mercennarii a coloni, ale tím se jen upevňovala závislost svobodných pracujících lidí na zaměstnavatelích a statkářích. Tato závislost se leckdy nelišila od závislosti otroků; proto se i svobodní lidé stávali fugitivi a latrones. „Aequitas bonorum“, o níž proletáři bojovali za republiky, se ukázala za principátu neuskutečnitelnou, a tak se proletáři spokojovali aspoň rovností při rozdělení darů. Heslem tu bylo známé „panem et circenses“. Avšak i tento požadavek ztrácí svůj původní charakter, poněvadž je závislý jen na štedrosti císaře, ochránce a otce římských proletářů. V souvislosti s tím se vytváří nový názor o vládnoucím principovi; proletáři v něm totiž začínají vidět svého pána a boha (dominus et deus). Nemálo prý tu ovšem působily názory otroků, neboť oni, hledající u jeho soch ochranu, prohlašovali císaře za pána a boha nejdříve.

Otroci a proletáři byli dvě různé třídy v římské společnosti, ale společný nepřítel a boj je sblížoval. Proto měli i svobodní lidé účast v povstáních otroků, proto se otroků často zastávali a proto též docházelo ke sňatkům svobodných lidí s nesvobodnými. Solidarita proletářů s otroky měla svůj odraz v boji o „liberum corpus“, v názorech o císaři, v theokraticko-monarchistickém smýšlení atd. Avšak ani otroci ani proletáři nevytvořili vlastní revoluční ideologii, s níž by mohli čelit ideologii vládnoucí třídy. Příčina, proč tomu tak bylo, tkví v technicko-ekonomických podmínkách římské výroby. Římský zemědělec, nemaje potřebných vědomostí, byl velmi často bezradný před neznámými přírodními silami a nikdy nepoznal, že je jeho práce tvůrčím a rozhodujícím činitelem ve vývoji společnosti.

Problémy, které Lapicki ve své studii řeší, jsou velmi zajímavé, a vědě by značně prospělo, kdyby je bylo možno důkladněji objasnit. Autor proto kritizuje v úvodní kapitole metody starší práce, i své vlastní, a staví se nyní bez výhrad za metodu marxistickou. Nejdříve se snaží podat obraz rozvoje ekonomické základny společnosti a pak zkoumá ideologické názory společenských tříd. Usiluje sice o poznání ideologie tříd vykořisťovaných, ale musí vždy vycházet z ideologie vládnoucí třídy, aby mohl určit vzájemné třídní zvláštnosti a ideologické protiklady. Nové thema vyžaduje arci nové metody badatelské práce, ale ukážeme, že práce Lapického není vždy přesná a spolehlivá a že jeho dílo není tím přínosem, jaký by se od zkušeného badatele čekal.

Již z obsahu knihy, který jsem uvedl, je vidět, že nejsou všechny závěry Ľapického nové. Mnohé z nich vyslovili již klasikové marxismu-leninismu, k lecčemu došli ve svém bádání historikové sovětsí. Ľapicki ovšem podává nová hodnocení některých jevů, zejména velkých povstání otroků v době republikánské, a je též jeho zásluhou, že učinil první pokus podat ucelený obraz ideologie římských otroků a proletářů v jejich boji proti vládnoucí třídě. Čekáme-li však od něho dobře fundované dílo, jsme zklamáni. To, co je známo již ze starší literatury, dokládá arci známými prameny, ale ty názory, které jsou u něho nové, jsou podloženy jen velice chatrně.

Nelze mít námitky na př. proti tomu, že pokládali otroci povstání za *bellum iustum*, kdežto otrokáři za *latrocinium*, ovšem problematické jsou již úvahy tohoto druhu: *Captivi* jsou vůči Římanům *hostes*, t. j. i Římané jsou nepřáteli zotročených zajatců. Poněvadž „*licet hostes interficere*“, je vražda pána pro takového otroka legálním činem (str. 82, 139 a j.). Ľapicki to hodnotí jako tyrannobijství, neboť má za to, že byly filosofické názory o tyrannovi mezi otroky značně rozšířeny; prostředníky prý tu byli otroci-pisáři (str. 82 n.).

Dlužno říci, že najdeme takových kombinací v knize mnoho, a o nich o všech by se dalo diskutovat, zejména proto, že je celý problém lecky značně zjednodušen (na př. otázka počtu otroků na str. 32 n.). V knize také postrádáme bližší výklad o rozvrstvení otroků — zdá se, že Ľapicki vidí rozdíl jen mezi *vernae* a otroky *ex captivis* (na str. 62 se dokonce dovidáme, že prý Plinius Starší a Columella užívají místo slova *servi* výrazu *ergastuli*).

Velmi pochybná je také autorova argumentace. Dopouští se totiž často tří chyb: špatné interpretace pramene, nevhodného vytrhávání citátu ze souvislosti a přímého překrucování citovaného pramene. Mohl bych uvést mnoho nepřesností a chyb, ale snad bude stačit jen několik typických příkladů.

Na str. 159 čteme: „*Quae quousque tandem patiemini, fortissimi viri?* — tak promlouvá *Catilina* ke svým straníkům proletářům.“ Ľapicki tu tedy cituje *Sallustia*, *Cat.* 20, 9, ale tam nejde o žádný projev k proletářům, nýbrž k úzkému kruhu spiklenců, mezi nimiž žádný proletář nebyl.

Špatná interpretace je též na str. 81. Ľapicki zde píše o tom, že se při vraždách pánů vytvořila pevná solidarita otroků, a dovolává se *Senecovy věty* (*Epist.* 47, 4) „*in conviviis loquebantur, sed in tormentis tacebant*“. Celý § 4 zní však takto: „Tak se stává, že ti hovoří o pánu, jimž hovořit před pánem není dovoleno. Avšak ti, kteří mluvili nejen před pány, ale i s nimi, jejich ústa se nezamykala, byli odhodláni položit za pána krk a obrátit hrozící nebezpečí na svou hlavu: na hostinách hovořili, ale na mučidlech mlčeli.“ Jde tu tedy o výsledky otroků proti pánům, jak se za principátu často dalo, a nikoli o výsledk při vraždě pána.

Na str. 135 čteme o tom, že trvalo nepřátelství otroků k pánům i v období principátu, ačkoli se jejich postavení vcelku značně zlepšilo. „Píše o tom *Seneca*, jenž pozměňuje smysl výroku *V. (sic!) Flacca* a zdůrazňuje, že „*totidem hostes esse quot servos*“; tím tvrdí, že mají Římané v otrocích nesmiřitelné nepřátele — „*habemus illos hostes*“ (*Seneca*, *Epist.* 47, 5; *Festus* pod *quod servi*).“ Ľapicki zde i jinde ve své knize má za to, že si pořizoval *Festus* výtahy jen a jen z díla *Verria Flacca*, a nehledí ani na to, že s. v. *quot servi* uvádí *Festus* jmenovitě autora té myšlenky: je to *Sinnius Capito*. I když žil *Sinnius Capito* dříve než *Seneca*, není žádný problém, kdo onen výrok či přísloví převrátil. *Festus* totiž píše (p. 314 L.): „*Quot servi tot hostes, in proverbio est, de quo Sinnius Capito existimabat errorem hominibus intervenisse praepostere plurimis enuntiantibus; veri enim similibus esse dictum initio, quot hostis, tot servi, tot captivi fere ad servitum adducebantur*.“ — Příklad vykládal tedy jinak *Sinnius Capito*, jenž mu asi dobře nepozorověl. Konečně ani *Seneca* nepíše v tom smyslu, jak ho cituje Ľapicki. Uvedené místo, *Epist.* 47, 5, totiž zní: „*Deinde eiusdem adrogantiae proverbium iactatur, totidem hostes esse quot servos. Non habemus illos hostes, sed facimus*.“ Tuto poslední větu, citovanou stejně zkomoleně jako na str. 135, totiž „*habemus illos hostes*“, nacházíme i na str. 69.

Špatné porozumění prameni, a to proto, že je citát vytržen ze souvislosti, není v knize výjimkou. Tak na str. 201 uvádí Ľapicki své mínění, že prý *Augustus* i jeho nástupci odvozovali svůj původ od *Saturna*, dobrého boha a krále. Dokládá to tímto citátem z *Horatia* (*Carm.* I 12, 49 n.): „*gentis humanae pater atque custos . . . orbe Saturno*.“ Podle tohoto citátu by měl být „otcem a strážcem lidského pokolení“ *Augustus* (viz též str. 151), avšak přečteme-li si *Horatiovy* verše (*Carm.* I 12, 49–52) v úplnosti, poznáme, že se tu Ľapicki zcela mylí, neboť výrazem „*ortus Saturno*“ označuje *Horatius* *Jupitera*, *Augustova* ohránce.

Svrázně překrucována je i jedna věta z *Cicerona*, *Paradoxa* 35. Ľapicki ji cituje na str. 53, pozn. 24, takto: „*servi autem omnes improbi*“. Podíváme-li se však do *Ciceronova*

textu, zjistíme, že věta zní „igitur omnes improbi servi“; celé paradoxon V se totiž týká toho, „že jen moudrý je svoboden a nerozumný otrokem“.

Mohl bych uvést ještě mnoho dalších takových omylů, ale pokládám za nutné omezit se již jen na jeden, k němuž není třeba komentáře. Je v pozn. 6 na str. 150. Lapicki tam cituje z Pliniova Panegyriku 88, 1 „civium domini, libertorum erant servi“ (sc. plerique principes), a přitom poznamenává, že má ten slovní obrat charakter retorický, „gdyž cesar se dle Pliniusza nie byli ani niewolnikami, ani panami“.

Práce Lapického není spolehlivá, na úkol, který si vytkl, autor nestačil. Je pravda, že má stále na zřeteli třídní boj otroků a otrokářů; přistupuje tedy ke své studii s marxistického hlediska správně. Při jeho tematice, kde nelze čekat oporu v dostatečném množství přímých pramenů, zcela chápeme nutnost různých hypotes, ale vydává-li autor své domněnky za fakta a upravuje-li si k tomu účelu dokonce libovolně i citáty z pramenů, nelze s tím souhlasit. Četnými nepřesnostmi a chybami je totiž zlehčována celá kniha, a to i ty její části, kde projevíl Lapicki nejednou bystrý postřeh. Nedostatkem je také to, že dbá autor málo chronologie. Zejména při výkladu o proletariátu za republiky se opírá hned o doklad týkající se počátků republiky, hned o doklad z jejího konce.

V odkazech na prameny, kde nejsou vždy správná čísla, je dosti podivné to, že u Plutarchových životopisů nejsou uváděny kapitoly originálu, nýbrž jen strany polského překladu. Konečně jsou v knize nezvykle zkracována římská jména jako A. Pius, V. Flaccus, V. Maximus, C. Dio, N. Marcellus a j.

Josef Češka

Max Niedermann: Précis de phonétique historique du Latin, 3e édition revue et augmentée (Nouvelle collection à l'usage des classes XXVIII), Paris, Klincksieck 1953, stran 208.

Toto dílo je nejnovější vydání známého přehledu historického hláskosloví latinského, vydávaného současně také německy (srov. M. N., Historische Lautlehre des Lateinischen. 3. neubearbeitete Auflage, Heidelberg, Winter 1953; stran VII + 214). Práce vyšla těsně před smrtí autorovou († 12. 1. 1954) a je proti vydáním starším značně rozšířena.

Přes značné rozšíření knihy (208 stran podstatně většího formátu a menšího tisku proti 280 stranám francouzského vydání z r. 1931) změnil autor jen velmi málo dosavadní uspořádání látky. Především má nové vydání navíc šest paragrafů: § 21 — úvodní kapitola k výkladům o změnách v koncových slabikách; § 37 — přehled dosud nevyřešených otázek, týkajících se prodloužení krátkých samohlásek před některými souhláskovými skupinami (-gn-, -r-kons-, -nc-), § 105 — výklad o skupinách čtyř konsonant; § 106 — dissimilace (v F 31 byla tato kapitola částí výkladů o souhláskách „r“ a „l“, srov. § 51); § 107 — metathese; § 108 — zjev jako *frustrum* < *frustum*. Jinak jsou názvy jednotlivých kapitol přesně dodržovány, s výjimkou § 112, kde byl termín *haplogologie* nahrazen výrazem *dissimilace*.

Nejvíce změn se však proti starším francouzským vydáním projevuje uvnitř jednotlivých kapitol samotných. Děje se to často ve formě zvláštních dodatků (na př. v § 6, pozn. II. exkurs o značné kvantitě; § 23, 1° — výklad o koncovém -em; § 23, 5° — rozšířený výklad o změně o > u v koncové slabice; § 40 — doplněný ablativní typ o : Ø s příkladem *doceo : disco* < **di-dc-sco*; § 67 — rozšířená kapitola o zjednodušení -ss- v -s-). Jindy spočívá změna spíše v doplnění výkladů dalším dokladovým materiálem z antických textů (tak v §§ 25, 29 a j.) anebo v rozšíření počtu vhodných gramatických příkladů, které mají ilustrovat nějaký hláskoslovný jev (§ 25, 4° — k příkladům na iambické krácení jsou připojeny výrazy *cave*, *have*). Kromě toho byl text leckdy značně rozšířen i tím, že autor v nejnovějším vydání důsledně překládá do franštiny všechny citáty z antických autorů. Jen zřídka bývá něco vynecháno (§ 22 — chybí poznámka, jednající o výrazu *quase* = *quasi*). Přímo k odchýlnému mínění o některých detailních otázkách dochází autor — proti F 31 — jen pa několika málo místech (§ 31 — změna *ai* > *ae* proběhla v III. století, a vzniklé [ae] se monofthongovalo na začátku II. století; proti tomu v F 31, § 30, klade se na začátek století druhého teprve změna *ai* > *ae*, a pro monofthongisaci se přesné časové určení neudává; § 103 — lat. *iuxta* se zde odvozuje od formy **jugistos*, superlativní formace od nedoloženého adjektiva **jugos*, kdežto v F 31, § 101, od formy **jūgistos* (superlativ k adjektivu *j gis*).

Proti svému původnímu úmyslu, vykládat latinu jen z latiny samé, přihlíží N. v tomto nejnovějším vydání již poněkud více i k některým výkladům komparatistickým (§ 40, pozn. I — zmínka o idc. „šva“). Některé paragrafy pak obsahují též nové paralely z románských jazyků (§ 60), je však nutno poznamenat, že se ani dříve autor paralelám